

HYVINVOINTI KOETTUNA, KUVATTUNA JA TULKITTUNA

ISBN 978-951-39-9626-0

JYU Studies 3

ISSN 2814-8843

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9626-0>

<https://doi.org/10.17011/jyustudies/3>

Jyväskylän yliopisto 2023

Taide, kulttuuri ja hyvinvointi: Kuka maksaa viulut?

Annika Tammela

Viittausohje

Tammela, Annika. 2023. "Taide, kulttuuri ja hyvinvointi: Kuka maksaa viulut?". Teoksessa *Hyvinvointi koettuna, kuvattuna ja tulkittuna*, toimittaneet Annika Tammela, Pilvi Hämeenaho, Johanna Eronen ja Jari Eilola, 82–98. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://doi.org/10.17011/jyustudies/3>

To cite this article

Tammela, Annika. 2023. "Taide, kulttuuri ja hyvinvointi: Kuka maksaa viulut?". In *Hyvinvointi koettuna, kuvattuna ja tulkittuna*, edited by Annika Tammela, Pilvi Hämeenaho, Johanna Eronen and Jari Eilola, 82–98. Jyväskylä: University of Jyväskylä. <https://doi.org/10.17011/jyustudies/3>

© Kirjoittajat ja Jyväskylän yliopisto. Julkaistu Creative Commons -lisenssillä CC BY-NC 4.0.

© Authors and University of Jyväskylä. Published under Creative Commons CC BY-NC 4.0 license.

6. TAIDE, KULTTUURI JA HYVINVOINTI: KUKA MAKSAA VIULUT?

Annika Tammela

Käsillä olevassa artikkelissa tarkastellaan taiteen ja kulttuurin asemaa kotimaisella tiedekentällä ja suomalaisessa yhteiskunnassa; erityisesti niiden aikaansaamaan hyvinvointiin kytkeytyvän tutkimuksen ja sen käsitysten valossa. Artikkeliksi esittelee taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten tutkimusta, sen kenttää ja kulttuurireseptin käyttöönoton mahdollisuutta. Kulttuurireseptillä esimerkiksi mielenterveyden ongelmista tai syrjäytymisestä kärsivä henkilö voidaan ohjata yhteisöllisen taide- ja kulttuuritoiminnan pariin. Samalla tarkastellaan koronapandemian vaikutuksia taide- ja kulttuurialaan ja sen taloudelliseen tilanteeseen. Artikkelin lopuksi pohditaan, kuinka akateemiseen tutkimukseen olennaisesti kuuluvaa yhteiskunnallista vuorovaikutusta voitaisiin hyödyntää tutkimustulosten esittelyssä niin, että tulokset tavoittaisivat rahoittajat ja päättäjät entistä tehokkaammin.

Johdanto

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on käyty viime vuosikymmeninä runsaasti keskustelua niin tieteellisellä kuin julkisella kentällä, ja keskustelu on kiihtynyt 2020-luvulle tultaessa uuden monipuolisen tutkimusnäytön myötä (ks. esim. Aholainen ym. 2021; Fancourt ja Finn 2019; Laitinen 2017b.) Taide ja kulttuuri tunnistetaan entistä paremmin osaksi kokonaisvaltaista hyvää elämää. Suomen Kulttuurirahaston (2015) selvityksessä taiteen rahoituksesta muistutetaan, että historiallisesti tarkasteltuna taiteella on ollut keskeinen merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa: se on ollut olennainen osa kansallista heräämistä ja tukenut suomalaisen omaleimaisen kulttuurin kehittymistä. Ensisijaisesti taiteen arvo ei ole rahallinen eikä sen merkityksiä voida aina mitata rahassa, mutta sen asemaa yhteiskunnassa on alettu puolustaa sen välineellisillä vaikutuksilla. (Suomen Kulttuurirahasto 2015, 3, 40.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2017) laatimassa, vuoteen 2025 asti linjaavassa strategiassa todetaan, että kulttuuriset oikeudet turvataan jo Suomen perustuslaissa osana sivistyksellisiä oikeuksia, ja näiden oikeuksien toteutuminen vahvistaa demokratiaa. Samalla strategiassa huomioidaan, että kulttuurin aloilla tulotaso on matala koulutukseen nähden ja monen valtionosuutta saavan teatterin, orkesterin ja museon toimintaedellytykset ovat vaikeutuneet viime vuosina säästöjen myötä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 15, 20–21.) Suomessa kulttuurialan perusrahoituksesta yli puolet on tullut Veikkauksen tuotoista, joiden vähetessä myös avustusten määrä vähenee. Koronaviruksesta aiheutunut Covid-19-pandemia ja sen aiheuttamat rajoitukset ovat monin tavoin vaikeuttaneet kulttuurialan tilannetta entisestään (ks. Ruusuvirta ym. 2021, 109) sekä herättäneet keskustelua taide- ja kulttuurialan arvostuk-

sesta. Syksyllä 2021 kulttuurialan rahoitukseen liittyvä leikkaus ehdotus nosti kiivasta julkista keskustelua ja arvostelua, ja hallitus perui leikkaukset (ks. esim. Nalbantoglu 2021). Jos taiteen itseisarvo ei avaa rahoittajien kukkaronnyörejä, onko kulttuuripoliittisia päätöksiä perusteltava jatkossa taiteesta ja kulttuurista saatavilla hyvinvointivaikutuksilla?

Musiikin tutkijana olen verkostoitunut eri tieteenaloilla ja havainnut, kuinka eri aloilla voi olla hyvin eriäviä käsityksiä siitä, mitä hyvinvoinnilla tarkoitetaan ja miten sitä voidaan tutkia. Ongelmaksi keskusteluissa saattaa muodostua käsitys siitä, miten taidetoiminnasta saadut kokemukset ja elämykset voivat edistää yksilön hyvinvointia ja miten näitä hyvinvointivaikutuksia voidaan mitata. Koska hyvinvoinnin käsitettä voidaan tulkita monella eri tavalla, on tärkeää ymmärtää eroavaisuudet hyvinvoinnin ja sen osatekijöiden määrittelyssä. Miten ja keiden ehdoilla hyvinvointia määritellään, tuotetaan ja rahoitetaan?

Tässä artikkelissa tarkastelen sitä, millaisia potentiaaleja taiteella ja kulttuurilla on 2020-luvun Suomessa hyvinvoinnin näkökulmasta. Millaista julkista keskustelua ja tieteellistä tutkimusnäyttöä tarvitaan, että taide ja kulttuuri nähtäisiin laajemmin kannattavana investointina niin taloudellisesti, kansanterveydellisesti kuin monitahoisena henkisenä pääomana?

Kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutusten tavoittaminen tutkimuksella

Hyvinvointi on käsitteenä kulttuurisesti ja sosiaalisesti sitoutunut ja sen määrittelemisen perustuu aina joihinkin arvoihin ja normeihin. Tutkittaessa hyvinvointia on otettava huomioon, että eri tutkimusaloilla on keskenään hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mitä terveys ja hyvinvointi ovat tai miten ja kuka niitä määrittelee. Näkökulmat hyvinvoinnin tarkasteluun voivat olla resurssiperustaisia, jolloin tarkastellaan yksilön työhön, asumiseen tai terveyteen liittyvää elintasoa, tai subjektiivisuuden perustuvia, jolloin painotetaan yksilön kokemuksia. Kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna hyvinvointi nähdään koostuvan subjektiivisten kokemusten lisäksi ympäröivistä sosiaalisista, poliittisista, kulttuurisista ja taloudellisista resursseista. Kun tutkitaan sitä, millaisia hyvinvointivaikutuksia taide ja kulttuuri voivat saada aikaan, on huomioitava eri tieteenalojen käsitykset siitä, millaisilla keinoilla taiteen voidaan nähdä edistävän yksilön ja yhteisöjen hyvinvointia ja terveyttä. (Laitinen 2017b, 6, 20–21.)

Taidetoiminnat voivat tutkitusti edistää terveyttä ja hyvinvointia sekä ehkäistä, hoitaa ja hallita sairauksia (Fancourt ja Finn 2019, 8). Näitä hyvinvointivaikutuksia voidaan tutkia esimerkiksi keräämällä osallistumiseen liittyvää *kokemustietoa* haastattelemalla, hankkimalla tietoa *tilastoista* tai tekemällä *kliinisiä tutkimuksia* taiteen vaikutuksista. Taiteen tekeminen ja kokeminen aiheuttavat ihmiselle reaktioita eli *vasteita*, joita tarkastelemalla voidaan selvittää taidetoiminnan vaikutuksia. Psykologinen vaste voi esimerkiksi näkyä parantuneena tunteiden säätelynä ja vastaavasti fysiologinen vaste tehostettuna immuunitoimintana. Sosiaalinen vaste saattaa näkyä yksinäisyyden ja eristyneisyyden vähenemisenä ja käyttäytymiseen liittyvät vasteet esimerkiksi liikunnan lisääntymisenä. Se, mikä tekijä taiteessa lopulta vaikuttaa ja miten tämä voidaan todentaa, on riippuvainen siitä, mitä taiteenlajeja tarkastellaan ja millaisia vaikutuksia toiminnasta pyritään havainnoimaan. (Houni, Turpeinen ja Vuolasto 2020, 38–41.)

Etenkin musiikin tutkimuksessa on runsaasti määrällistä tutkimusnäyttöä, kuten musiikkiterapian alan aivotutkimuksissa, joissa musiikilla on todettu olevan positiivisia ja kuntouttavia vaikutuksia aivotoimintoihin erilaisista muisti- ja aivohäiriöistä kärsivien tai masen-

nuspotilaiden hoidossa (ks. esim. Erkkilä ja Tervaniemi 2012; Särkämö ja Huotilainen 2012; Särkämö ja Sihvonen 2018). Ikäihmisiin liittyvässä gerontologisessa tutkimustraditiossa ja lääketieteellisillä aloilla käsitykset hyvinvoinnista ja sen mittaamisesta perustuvat useimmiten määrällisiin, standardoituihin mittareihin ja malleihin, joilla pyritään todentamaan muun muassa toimintojen kausaalisuutta eli syy-seuraussuhdetta (ks. Laitinen 2017b, 23).

Taiteen vaikutuksia tutkittaessa on usein kiinnostuttu emotionaalisesta ja sosiaalisesta ta-
sosta, jolloin kliinisten mittarien käyttö ei välttämättä ole mielekäästä (Aholainen ym. 2021, 45). Siinä korostuvat usein laadulliset menetelmät, kuten *kokemuksellisuus*, joka on yksi laadullisen tutkimuksen tapa tuottaa tutkimustietoa. Esimerkiksi omassa väitöstutkimuksessani (Tammela 2022) tarkastelin ikääntyneiden kokemuksia osallisuudesta ja toimijuudesta laulamiseen ja yhdessä muisteluun liittyvässä ryhmätoiminnassa. Kuten myös Lee, O'Neill ja Moss (2020) toteavat, ryhmämuotoinen laulutoiminta voi edistää ikääntyneiden hyvinvointia lisäämällä tunnetta yhteydestä ja kuulumisesta. Yksilön kokeman hyvinvoinnin tutkiminen vaatiikin siis tämän subjektiivisen kokemusten ja näitä kautta saatujen merkityksenantojen tarkastelua.

Laitisen (2017b, 25) mukaan taiteen ja hyvinvoinnin välisten yhteyksien tavoittamiseksi olisi hyödyllisintä käyttää rinnakkain erilaisia tutkimusmetodeja, sillä määrällisellä ja laadullisella tutkimuksella on kummallakin omat vahvuutensa, eikä niiden tarvitse sulkea toisiaan pois. Laadullisen tutkimuksen keinoin on mahdollista tavoittaa ilmiö erilaisissa konteksteissa, jolloin kriteerit tutkimuksen täsmällisyydestä ovat erilaisia kuin määrällisessä tutkimuksessa (Laitinen 2017b, 25; ks. myös Hämeenaho ja Sainio tässä julkaisussa). Valitettavasti Suomessa on pitkään vallinnut tilanne, jossa valtava määrä tutkimustietoa valuu hukkaan sen kokemuseräisen, laadullisen luonteen vuoksi ja on päätöksentekijöiden määrittelemässä tutkimustiedon hierarkiassa ”alempana” kuin määrällinen tieto. Tässä asetelmassa ongelmaksi muodostuukin taiteen ja kulttuurin parissa tehtävien laadullisten tutkimustulosten kääntäminen helposti vertailtavissa olevaan muotoon. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 35–38; ks. myös Häyrynen 2005.)

Nouseva kulttuurihyvinvointiala

Suomessa on muotoutumassa monitieteinen *kulttuurihyvinvoinnin* ala, jonka käsitteistöä edelleen määritellään. Tiiviisti avattuna kulttuurihyvinvoinnista puhuttaessa tarkoitetaan taiteen, kulttuurin, luovan toiminnan ja itseilmaisun huomioimista osana hyvinvointia ja terveyttä niin yksilön, yhteisöjen kuin yhteiskunnankin tasolla. Käsitteen alla tapahtuva toiminta on kuitenkin varsin monisyistä, joten on syytä avata tämänhetkistä tilannetta tarkemmin. Esimerkiksi Lilja-Viherlampi ja Rosenlöf (2019) sanoittavat kulttuurihyvinvoinnin keskeiseksi tekijäksi ihmisen oman taide- ja kulttuurisuhteen. Kirjoittajien mukaan tämä konkretisoituu arjen vastavuoroisissa tilanteissa ja kokemuksissa, erilaisissa taide- ja kulttuuriharrastuksissa sekä taiteen ja kulttuurin kokemisessa vastaanottamalla, kuten konsertissa tai museossa. Samalla kulttuurihyvinvointiin liittyy vahvasti alan tutkimuksen, toiminnan, koulutuksen ja kehittämisen kenttä, jolla rakennetaan yhteyksiä eri taiteenalojen ja sosiaali- ja terveysalojen välille. Taidetta pyritään tuomaan myös osaksi ympäristöjä, minkä ansiosta muun muassa uusien sairaaloiden tiloihin on tuotu taide- ja luontoelementtejä edistämään toipumista ja kuntoutumista. (Lilja-Viherlampi ja Rosenlöf 2019, 20–21, 34.) Huhtinen-Hildénin (2021) mukaan Suomessa on erinomainen mahdollisuus eri alojen yhteistyönä rakennettavalle kulttuuri-

hyvinvointialalle, jossa tuotetaan yhteiskunnallista hyvinvointia ja luodaan kestävää tulevaisuutta. Alaa rakennettaessa moniammatillinen yhteistyö niin kulttuurin, taiteen, sosiaali- ja terveysalan sekä taidepedagogisten alojen välillä mahdollistaa parhaiten kulttuurihyvinvoinnin käsitteen alla tapahtuvan toiminnan edistämistä. On tärkeää, että alojen asiantuntijoiden välinen keskustelu voi olla molemmin puolin ymmärrettävää ja tunnustettua. (Huhtinen-Hildén 2021, 103.)

Puhuttaessa taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista tai kulttuurihyvinvoinnista on selvitettävä, mitä käsitteillä ”kulttuuri” ja ”taide” oikeastaan tarkoitetaan. Aiheeseen kytkeytyvässä keskustelussa kulttuuri määritellään yleensä taiteeksi ja sen tekemiseksi (Aholainen ym. 2021, 565). Syksyllä 2019 julkaistussa, yli 3000 alkuperäistutkimusta kattavassa raportissa koskien taiteen hyvinvointivaikutuksia Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee taiteen perustuen sen itseisarvoon: taide tuottaa tekijälleen ja kokijalleen esteettisiä elämyksiä, tunne-elämyksiä ja mielikuvia sekä luo uusia oivalluksia. Raportissa taide on jaettu viiteen eri kategoriaan; (1) esittävät taiteet, (2) visuaaliset taiteet sisältäen designin ja käsityön, (3) kirjallisuus, (4) kulttuuritapahtumissa ja museoissa käyminen sekä (5) elektroninen ja digitaalinen taide. (Fancourt ja Finn 2019, 1.) Taide voidaan siis käsittää ”kulttuuriharrastuksiksi”, jollaisiksi Liikanen (2010, 44) luokittelee monipuolisesti niin erilaiset käsityöhön kuin sävel-, näyttämö-, tanssi- ja kuvataiteeseen sekä kirjallisuuteen liittyvät harrastustoiminnot, kuten myös kulttuuritilaisuuksissa ja -tapahtumissa käymisen. Taiteen hyvinvointivaikutuksia tutkittaessa se, miten taide ymmärretään ja mitä taiteelliseen toimintaan liittyvää piirrettä tarkastellaan, rajaa osaltaan niitä potentiaalisia vaikutuksia, joita taiteella voidaan havaita olevan (Laitinen 2017b, 20).

Taide voidaan toisaalta määritellä hieman laajemmin ihmisen erityiseksi tavaksi ilmaista itseään ja toteuttaa luovuuttaan (Liikanen 2010, 36). Luovuus ja itseilmaisuus auttavat elämän merkityksellistämässä ja toimivat välineinä eteen tulevien vastoinikäymisistien ratkaisemisessa (Huhtinen-Hildén 2020, 56). Taide voi auttaa kokemaan empatiaa, hyväksymään inhimillistä moninaisuutta sekä sietämään elämän epävarmuutta (Aholainen ym. 2021, 566). Covid-19-pandemiatilanteen myötä on huomattu, kuinka luovuus ja taide voivat tuoda tunnetta yhteisyydestä silloin, kun konkreettinen fyysinen yhdessä oleminen on mahdotonta, muistuttaa Huhtinen-Hildén (2020, 61–62) ja suosittelee, että luovuutta ja taidetta hyödynnettäisiin systemaattisemmin hyvinvoinnin tukemisessa.

Luovaa taidetoimintaa laajempaan käsitteeseen kulttuurilla viitataan kaikkeen siihen, mitä ihminen tekee ja on tehnyt maailmanhistoriassa tai mitä merkityksiä ihminen toimintoissaan tuottaa, ymmärtää ja välittää. Tästä näkökulmasta kulttuuria ovat myös yksilöiden ja yhteisöjen elämäntavat, joissa ihminen toteuttaa itseään ja vaikuttaa oman toimintaympäristönsä ja yhteiskuntansa käytäntöihin ja arvoihin. (Liikanen 2010, 36.) Kulttuuri voidaan siis käsittää laaja-alaiseksi, yhteiskunnallisesti vaikuttavaksi ja jatkuvasti muuttuvaksi elämäntilanteeksi, jonka ilmiöiden kautta tapahtuu jatkuvaa kommunikaatiota, keskustelua ja yhteiskunnallista itseymmärrystä (Opetusministeriö 2009, 9).

Kulttuuristen oikeuksien turvaaminen ennaltaehkäisee syrjäytymistä ja yksinäisyyttä, voi auttaa mielenterveydellisissä haasteissa ja lisätä elämän merkityksellisuuden tunnetta. Kansalaisten kulttuuriset oikeudet turvataan jo Suomen perustuslaissa, YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa (1948) ja kuntien kulttuuritoimintalaissa (2019), jonka vuoksi on tärkeää huolehtia siitä, että nämä oikeudet voivat toteutua riippumatta yksilön asuinpaikasta, sosiaalisesta tai etnisestä taustasta, varallisuudesta tai terveydentilasta. (Houni, Turpeinen ja Vuolasto 2020, 17, 19.) Lehekoi-

nen ja Vanhanen (2017) uskovat, että osallistavan taiteen hyvinvointivaikutuksien jalkauttaminen yhteiskuntaan voisi vähentää ikääntyneiden yksinäisyydestä ja nuorten sosiaalisesta eriarvoistumisesta johtuvaa epätasa-arvoa ja pahoinvointia. Yhdenvertainen saavutettavuus taiteisiin osallistumisessa ja tämän aikaansaamat hyvinvointivaikutukset eivät pelkästään kohentaisi yksilön elämänlaatua, vaan niillä olisi taloudellisia vaikutuksia terveys- ja sosiaalipalveluiden kustannussäästöinä ja kansantalouden tuottavuutena. (Lehikoinen ja Vanhanen 2017, 7–8.)

Pitkään erilaisten hankkeiden varassa ympäri Suomen tapahtunut taiteen ja kulttuurin terveys- ja hyvinvointivaikutuksiin keskittyvä toiminta sai oman yhteyspisteen vuonna 2015, jolloin Taiteen edistämiskeskuksen tuella syntyi taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste *Taikusydän*. Taikusydän välittää tietoa erilaisista projekteista, tutkimuksista ja käytänteistä sekä edistää taiteilijoiden työllistymistä sosiaali- ja terveydenhuollon sektorille sekä kokoaa yhteen niin tutkijoita, oppilaitoksia, kuntien toimijoita kuin sosiaali- ja terveysalan henkilöstöä. (Ks. Taikusydän 2022a; 2022b.) Taikusydän vaikuttaa myös aktiivisesti sosiaalisessa mediassa ja tekee samalla tutkimustietoa kaikkien ymmärrettäväksi ja saavutettavaksi.

Kulttuuriresepti

Taikusydämen kannanotossa ”Kulttuurihyvinvointi hallitusohjelmaan” (2019) huomioidaan, että kulttuurin asemaa terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä Suomessa tulisi vahvistaa ja että kulttuuriresepti tulisi ottaa käyttöön osana kulttuurihyvinvoinnin toimenpideohjelmaa. *Kulttuurireseptillä* (engl. *arts on perscription*) tarkoitetaan lääkäriltä tai sosiaalipalveluista saatavaa lähetettä, jolla esimerkiksi yksinäisyydestä tai lieviä mielen terveysongelmista kärsivä potilas voidaan ohjata ryhmämuotoisen taide- ja kulttuuritoiminnan pariin. (Kulttuurihyvinvointi hallitusohjelmaan 2019.) Kulttuurireseptistä on saatu hyviä kokemuksia Isossa-Britanniassa, Ruotsissa ja Tanskassa. Esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa 10-viikkoinen kulttuurireseptiohjelma tarjoaa masennuksesta ja ahdistuksesta kärsiville työikäisille henkilöille mahdollisuuksia osallistua taiteen ja kulttuurin ryhmätoimintoihin. Tutkimusten mukaan kulttuuriresepti- ja taidetoiminta on kohentanut osallistujien psyykkistä terveyttä ja hyvinvointia usealla eri tavalla. Lapset ja nuoret hyötyivät erityisesti osallistumisesta tanssi-, musiikki- ja teatteriaktiviteetteihin, työikäiset luontoaktiviteeteista, kuorolaulusta ja lukupiireistä, ja ikääntyneet klovneriasta dementiaosastolla, muistelutanssista, teatterista ja musiikkipohjaisesta toiminnasta, mutta myös museovierailuista. (Jensen, Torrissen ja Stickley 2020, 196–197.) Isossa-Britanniassa läheteellä taidetoimintaan osallistuneiden henkilöiden on havaittu kokeneen terveydentilan ja hyvinvoinnin kohentumista sekä yhteisöjen kautta koettua sosiaalista osallisuutta (Bungay ja Clift 2010, 280). Taideresepteistä on ollut hyötyä myös taloudellisesta näkökulmasta Isossa-Britanniassa, sillä niitä käyttäneiden henkilöiden lääkärikäynnit olivat vähentyneet ja osallistujat kokivat saaneensa kykyjä, jotka auttaisivat heitä työllistymään jatkossa (Jensen ym. 2017, 272).

Suomessa Turun kaupunki kokeili kulttuurireseptejä Euroopan kulttuuripääkaupunkivuotena 2011 jakamalla palveluselejä, joilla pääsi osallistumaan Turussa kulttuuripääkaupunkitapahtumiin (Turku 2011 –säätö, 14). Sen jälkeen vuonna 2013 otettiin käyttöön Turussa kehitetty Kimmoke-ranneke, jolla Kelan tiettyjä työttömyyteen ja työkyvyttömyyteen liittyviä tukia saaneet turkulaiset saavat mahdollisuuden harrastaa 39 eurolla erilaisia liikunnan ja kulttuurin lajeja kerran päivässä puolen vuoden ajan. Rannekkeen asiakastytyväisyyskyselyn mukaan suurin osa sen käyttäjistä koki, että Kimmoke-ranneke lisäsi omaa liikkumista

ja lisääntyneet kulttuuripalvelut koettiin positiivisena lisänä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 30–31; ks. myös ”Kimmoke-ranneke” 2021.) Vastaavia menetelmiä on otettu käyttöön muuallakin Suomessa, kuten Tampereella Aktiivipassi ja Espoossa ja Kainuussa Kaikukortti, joka edellä mainituista poiketen ei tarjoa liikuntapalveluja, vaan ainoastaan kulttuuripalveluja (Ristimäki ja Samppala 2017).

Rosenlöf (2019) pohtii *Taidetutka*-lehdessä, millainen suomalainen yhteiskunta voisi olla vuonna 2030, mikäli taiteen potentiaali otettaisiin täysmittaisesti käyttöön osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja ja koulutusta. Koulutuksessa ja hoivatyössä työskentelevät yhteisötaitelijat ja -pedagogit olisivat opettajien ja hoivahenkilökunnan tukena tuomassa erilaisia taiteen ja kulttuurin toimintakäytänteitä opetus- ja soteympäristöihin. Kulttuurireseptin käyttöönotto voisi sairaala- ja lääkärikäytien vähentymisen lisäksi vähentää sairaalopoissaoloja työstä, mikä aikaansaisi yhteiskunnalle huomattavia säästöjä. (Rosenlöf 2019.) Kulttuurireseptin laajempi käyttöönotto kuitenkin edellyttää tutkimusnäyttöä, jolla on vahva vaikutus julkisen rahoituksen saamiseen, esittävät Jensen ja kumppanit (2017). Ongelmaksi saattavat tässäkin muodostua lääketieteen tutkimusmallissa vaadittavat satunnaistetut kontrolloidut tutkimusasetelmat, millaisia ei kulttuurihyvinvointiin liittyvissä tutkimusinterventioissa ole helppo toteuttaa (Jensen ym. 2017, 273).

Kulttuurin arvo ja rahoitus

Kulttuurin arvo on hyvin vahvasti sidoksissa siihen, kuka sitä määrittelee ja missä viitekehyksessä se nähdään. Jeannotte (2020) tarkastelee kulttuurin arvoa neljän eri viitekehityksen kautta: kestävyys, talous, yhteiskunta ja luovuus. Kulttuurin kestävyydellä tarkoitetaan yhteisöjen kestävyyttä, ei siis ainoastaan ekologisesta kestävästä kehityksen näkökulmasta vaan myös taloudellisesti ja sosiaalisesti. *Kulttuurinen kestävyys* arvostaa erilaisten kulttuurien ja kulttuuriperintöjen säilymistä ja sukupolvelta toiselle siirtymistä. *Taloudellisessa* viitekehyksessä kulttuuri saa arvonsa objektina tai hyödykkeenä eli kulttuuri toimii yleishyödyllisenä välineenä taloudelle. *Yhteiskunnallisessa* viitekehyksessä kulttuuri nähdään sen sosiaalisen hyödyn kautta; kulttuuria arvostetaan sen tuottaman yksilöllisen ja yhteisöllisen hyvinvoinnin kautta. Sen sijaan kulttuurin luovuudellista arvoa on vaikea määritellä, sillä taiteellisilla tuotoksilla on symbolinen arvo, joka on keskeistä sekä yksilön että yhteisöjen identiteeteille ja jota ylläpidetään usein jopa vaikeuksia kohdattaessa. *Symboliseen arvoon* liittyvät politiikan käytännöt ovat joskus kiistanalaisia, sillä niissä käsitellään identiteetin, yhteyden ja kuulumisen kysymyksiä. (Jeannotte 2020, 2–3.)

Suomessa taidetta ja kulttuuria on perinteisesti rahoitettu julkisin varoin ja tätä julkista rahoitusta on perusteltu etenkin niiden saatavuudella sosiaaliryhmästä riippumatta. Suomessa taiteen julkinen rahoitus on lakiperustaista, minkä ansiosta esimerkiksi kirjastot, taiteen perusopetus ja yleinen kulttuuritoimi sisältyvät kunnan peruspalveluiden valtionosuuteen. Toinen vahva suomalaisen taiderahoituksen peruspilari on ollut uhkapelituotoista saatava tuki. (Suomen Kulttuurirahasto 2015, 9–11.) Kulttuuripolitiikan professori Miikka Pyykkösen (2020) mukaan Suomessa taiteeseen kohdistetun julkisen rahan tarve johtuu yksinkertaisesti siitä, että markkinat ovat rajalliset harvinaisen kielen vuoksi ja kuluttajamäärät näin ollen vähäisiä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tilanne on täysin toinen, sillä taiteilijoiden saama ansiotulo perustuu lähinnä markkinoilta saatavaan myyntituloon. Aiemmin julkisen rahan arvoa ei ole juuri kyseenalaistettu, mutta koronakriisin aikana se on noussut puheeksi. Perinteisesti kult-

tuurin rahoitusta on perusteltu sivistyksellä, mutta nyt kunnat ovat entistä enemmän alkaneet ajatella kulttuurin tuomia taloudellisia vaikutuksia; kulttuuritoiminta voi luoda kaupungista houkuttelevamman ja näin tuoda alueelle veronmaksajia. Pyykkönen kuitenkin muistuttaa, että valtio tuottaa koko ajan enemmän velkaa ja tämän vuoksi kulttuuri ei ole koskaan kovin korkealla siinä listassa, mitä julkishallinnossa rahoitetaan. (Pyykkönen 2020.)

Suomessa kulttuurin toimialasta huolehtii opetus- ja kulttuuriministeriö. Vuoteen 2025 asti ulottuvassa kulttuuripolitiikan strategiassa nostetaan esiin aineettoman ja aineellisen kulttuuriperinnön vaaliminen, elävänä pitäminen ja karttuminen sekä kulttuuriympäristöjen hoitaminen. Tavoitteiksi vuoteen 2025 asetetaan, että ”taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytykset ovat parantuneet ja tuotannon ja jakelun muodot monipuolistuneet, osallisuus kulttuuriin on lisääntynyt ja eri väestöryhmien erot osallistumisessa ovat kaventuneet sekä kulttuurin perusta on vahva ja elinvoimainen”. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 19, 34.)

Kulttuuriala yhteiskunnan kriisitilanteessa

Keväällä 2020 maailmanlaajuisesti levinnyt Covid-19-pandemia ja siitä johtuvat rajoitustoimenpiteet lisäsivät mielenterveysongelmia, sillä sairaudesta ja eristyksistä johtuva kontaktien puute saattaa lisätä stressikuormitusta, toteavat Jensen ja Torrissen (2020, 5). Samoin WHO:n tammikuussa 2021 julkaisema raportti koskien Covid-19-pandemian vaikutusta mielenterveyteen huomioi, että koronaviruksen leviämistä rajoittavat toimenpiteet ja kontaktien vähentäminen aiheuttivat jo valmiiksi eristäytyneille mielenterveysongelmista kärsiville syrjäytymistä ja ahdistusta. On todennäköistä, että sosiaalisten kontaktien rajoitustoimenpiteet lisäävät alkoholin ja muiden päihdyttävien aineiden käyttöä sekä verkkopeli- ja uhkapeliriippuvuuksia tietyissä väestön osissa. (WHO EB148/20 2021.) Etenkin ikäihmiset ja erilaisissa laitoksissa asuvat eivät pystyneet tapaamaan lainkaan läheisiään, mikä saattaa johtaa hyvin voimakkaisiin erityksen, ahdistuksen ja masennuksen kokemuksiin (Grácio 2020, 314).

”Jos edellytykset ovat surkeat, mahdollisuudet hyvään elämään tai hyvinvointiin ovat rajalliset”, toteavat Raatikainen, Ihämäki ja Konkka (2020) ja määrittelevät, että lähtökohtana sosiaaliselle hyvinvoinnille on pidetty henkilön työkyvyn ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja niiden edistämistä. Niin subjektiivisten kuin objektiivisten elämänlaatuteorioiden mukaan hyvään elämään kuuluvat terveys, psyykinen ja koettu hyvinvointi sekä sosiaaliset suhteet. Se, mistä hyvä elämä koostuu voi vaihdella sen mukaan, keneltä ja mitä kysytään. Kuitenkin hyvän elämän osatekijät ovat samat myös poikkeusoloissa, mutta silloin niiden toteutumisen mahdollisuudet vain ovat erilaiset. Sosiaalinen eristäytyminen aiheuttaa haasteita ihmisen sosiaaliselle hyvinvoinnille, sillä kokemukset osallisuudesta, osallistumisesta ja kuulumisen tunteesta saattavat jäädä arjesta kokonaan pois. (Raatikainen, Ihämäki ja Konkka 2020, 17–21.)

Koronapandemian aikana WHO ja useat terveysjärjestöt tunnistivat taiteiden, kulttuurin ja kulttuuriperinnön positiiviset vaikutukset hyvinvointiin, sillä ne auttavat selviytymään sosiaalisesta eristäytymisestä (Grácio 2020, 314–315). Jo ennen koronapandemiaa palvelutaloissa asuville ikääntyneille järjestetyt laulu- ja musiikkituokiot tuntuivat olevan elintärkeitä. Keväällä 2020 alkanut useamman kuukauden kestänyt tauko kulttuurivierailuissa katkesi samana kesänä eräässä jyvaskyläläisessä palvelutalossa vetämäni juhannuslaulutuokioon. Palvelutalon asukkaat olivat silminnähden mielisissä saadessaan laulaa ja kuunnella tuttuja lauluja, ja samalla hoitohenkilökunta sai hetken hengähtää ja huomata, kuinka muistisairaat vanhukset virkistyivät tuokiosta. Tapahtumasta laskutin toiminimellä normaalin keikkapalkkion,

kuten ammattimuusikkona teen muissakin vastaavissa yhteyksissä, eikä tämä ollut palvelutalolle mikään ongelma. Väitöskirjani aineistonkeruuseen osallistuneet ikäihmiset olivat myös erittäin mielissään maksuttomasta laulamiseen liittyvästä harrastustoiminnasta, jollaiseksi he aineistonkeruun tuokiot kokivat. Tarjotessani laulutuokioita tutkimuksen jälkeiselle ajalle he eivät olisi kuitenkaan olleet valmiita maksamaan ammattimuusikolle kuin ”pennosia kahvikassasta”. Samoin erälle eläkeyhdistykselle laulutuokiota tarjotessani kommenttina oli, ettei pienyhdistyksellä ole varaa maksaa musiikista. Onko kyse varojen puutteesta, priorisoinnista tarpeiden mukaisesti vai asenteesta?

”Jo ennen koronaa taiteen ja kulttuurin rahoitus oli kriisissä. Nyt koronan myötä se on katastrofaalinen”, kirjoitti teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton verkkolehti Metelin päätoimittaja Anne Saveljeff (2020). Tilanteessa ei ole kyse ainoastaan siitä, ovatko eläkepiirin mummot ja vaarit valmiita maksamaan heille järjestetystä musiikkituokiosta. Kyse on siitä, miten yhteiskunnassamme taiteeseen ja kulttuurin suhtaudutaan. Se, minkälaista kulttuuripolitiikkaa kriisitilanteissa tehdään, vaikuttaa yhteiskuntaamme monen vuoden päästäkin.

Covid-19-pandemian aiheuttamat yhteiskunnalliset ja taloudelliset haasteet saavat pohtimaan, kuinka hyvin kulttuuripolitiikan strategia 2025 lopulta toteutuu. Poikkeustila vaikutti erityisesti taiteisiin sekä viihde- ja virkistyspalveluihin, joiden parissa työskentelevistä moni jäi lomautetuksi tai kokonaan työttömäksi (ks. Weckström 2020; Kuntaliitto 2020). Moni tapahtuma-alalla työskentelevä otti kantaa siihen, ettei kulttuuria alaa tunnuta otettavan tdesta. Muusikko Anssi Kela kirjoitti sosiaalisessa mediassa keväällä 2021, että pelkästään kansantaloudellista taustaa vasten on nähtävissä, että musiikki- ja tapahtuma-ala hyödyttää monia muitakin aloja, mutta korona-aika on valaissut sen, ettei kulttuuria alaa juurikaan arvosteta. Kelan mukaan keskikokoisien suomalaiskaupungin yökerhossa täydelle tuvalle soitettu keikka työllistää itse muusikon ja bändin lisäksi useita teknikkoja, autovuokraamoja, taksiyrittäjiä, panimoita, ravintoloita ja hotelleja. (Kela 2021.) Olen kuullut pohdittavan, olivatko tapahtuma-alaa kohdanneet rajoitukset liian rajuja.

Alkuvuodesta 2021 opetus- ja kulttuuriministeriön teettämästä kyselystä kulttuurialojen toimijoille ilmenee, että kaikista vastaajista (n=2028) jopa 55 % katsoi toimintansa vaarantuneen oleellisesti vuoden 2020 aikana koronapandemian vuoksi. Saman kyselyn muille kuin kunnallisille toimijoille osoitettu osio paljastaa, että koronatukien jaosta huolimatta 41 % osion vastaajista (n=1538) ei saanut mitään koronatukia. Kulttuuri- ja tapahtuma-alan tulevaisuutta saattaakin uhata pula tekijöistä: vaikka pandemian jälkeen kunnat olisivatkin valmiita ostamaan kulttuuripalveluita, ei ole välttämättä enää tekijöitä. (Valtioneuvosto 2021a 17, 24, 33.) Toisessa tapahtuma-alan työntekijöille, muusikoille ja yrittäjille suunnatussa kyselyssä (n=320) lähes puolet vastaajista raportoi vakavista mielenterveyden ongelmista ja yli 70 % koki pandemiatilanteen henkisesti raskaaksi. Alan työntekijöissä on siis havaittavissa valtava uupumus, joka johtuu omien töiden vähydestä. Sosiaaliturva on olematonta, sillä TE-toimisto laskee usein muusikot yrittäjiksi, vaikka he olisivat tehneet töitä verokortilla eri työnantajille ja näin he putoavat työttömyysturvan piiristä. (Presshopper 2021.) Huhtikuussa 2021 hallitus linjasikin 230,86 miljoonan euron tukipaketin tueksi kulttuurin, taiteen, liikunnan ja tapahtuma-alan toimijoiden elpymistä pandemiasta. Tukipaketissa huomioitiin erityisesti alan moninaisuus ja työn eri muodot, kuten freelancerit, toiminimiyritykset ja keikatkatyöläiset. (Valtioneuvosto 2021b.) Pandemia on ollut monin tavoin rasite, mutta sen myötä kulttuurialan puolesta on rummutettu sitäkin enemmän, mikä on saattanut havahduttaa päättäjät huomaamaan alan arvon.

Muutoksesta on toisaalta sekin hyöty, että se pakottaa luovaan ajatteluun ja uusiin ratkaisuihin, vaikka se voi olla vaativaa, väsyttävää ja edellyttää ongelmanratkaisukykyä (Huhtinen-Hildén 2020, 60). Sosiaalinen eristäytyminen ja mahdottomuus osallistua fyysisesti kulttuuritapahtumiin aiheuttivat niin kutsutun digiloikan, jolloin taiteen sisältöjä vietiin uuteen ympäristöön eli digitaalisesti verkkoon. Taiteilijat ympäri maailman ovat löytäneet erilaisia uusia tapoja tuottaa ja jakaa taide-elämyksiä, sillä sulkujen aikana virtuaaliesitysten ohella muusikot esiintyivät esimerkiksi parvekkeilta. Pyykkönen (2020) huomauttaa, että kulttuuripoliittisesta näkökulmasta kulttuurin kuluttaminen on nähty kodin ulkopuolella tapahtuvana toimintana, mutta pandemiatilanteessa kuluttaminen siirtyikin ensisijaisesti koteihin, kun palveluja katsotaan ja kuunnellaan suoratoistona. Kriisiaikana kirjojen lukeminen, musiikin kuuntelu tai teatteriesitysten katsominen verkosta ovat luoneet mielekästä tekemistä arkeen.

Kuntaliiton (2020) mukaan uudet digitaaliset kanavat lisäävät taiteen saavutettavuutta, tarjoavat ammattitaiteilijoille uusia yleisöjä ja työllistää kunnissa työskenteleviä taiteilijoita haastavana aikana. Teknologia-avusteisesti toteutetut kulttuuritapahtumat eivät silti kykene samaan kuin esimerkiksi paikan päällä toteutettu teatteriesitys (Jeannotte 2020, 4). Täyttääkö striimin kautta katsottu musiikkikokeikka tai teatteri sen tyhjiön, jonka paikan päällä koetun elämyksen puute jättää? Ohjaaja ja käsikirjoittaja Tiina Lymi (2021) muistuttaa teatterin olevan suunniteltu livetilanteeseen, jossa näytelmän aikaansaama taidekokemus on optimaalisin. Kameran kautta välittyvälle teatteri-ilmaisulle, kuten elokuville, on omat optimaaliset käytänteensä. (Lymi 2021.) Myös taidehistorioitsija Anita Seppä (2021) avaa, että teknologivälikteisesti kaikki taide-elämykseen liittyvät elementit eivät välity ruudun toiselle puolelle, mikä tekee esimerkiksi kuvataiteen kokemisesta haastavaa.

Moni taiteilija pitää digitaalisia alustoja epäoikeudenmukaisina, sillä niistä saatava taloudellinen korvaus on hyvin alhainen verrattuna keikkamyynnistä saatavaan tuottoon (Jeannotte 2020, 4). Esimerkiksi Spotifyn kaltaisten striimipalvelujen kautta soitetun musiikin tuotto riippuu siitä, kuinka paljon kyseistä kappaletta on kuunneltu suhteessa palvelussa soitettujen kappaleiden kokonaismäärään kuukauden aikana. Näin ollen palvelu suosii musiikkia, jota striimataan paljon. (Aura 2020.) Lisäksi verkkoon siirtyneet kulttuuripalvelut korostavat epätasa-arvoa ja sulkevat taiteiden piiristä sellaiset asiakkaat, joilla ei ole välineitä tai kykyä käyttää nykYTEknologioita, kuten tietty osa ikäihmisistä (Grácio 2020, 315).

Jensen ja Torrisen (2020) uskovat, että se, miten uudenlaiset toimintatavat on otettu vastaan, kertoo taiteen merkityksestä ihmiselle: se auttaa meitä olemaan inhimillisiä ja löytämään tapoja merkityksellistää elämäämme. Taide on auttanut ihmisiä lisäämään tunnetta etenkin yhteydestä ja tarkoituksellisuudesta poikkeusoloissa. (Mt. 5–6.) Suomalaisen Tiedeakatemian kannanotto Suomen kriisinkestävydestä koronapandemiassa ehdottaa, että koska taide vahvistaa erilaisista kriiseistä toipumiseen tarvittavia henkistä huoltovarmuutta ja luovuutta, tulisi taidetta tarjota eri alojen opetuksen lisänä kaikilla asteilla ja lisätä sen saatavuutta myös aikuisille (Mauranen ym. 2021).

Tutkimustiedon jalkauttaminen yhteiskuntaan, päättäjille ja rahoittajille

Koronaviruspandemian kaltaisen kriisin vaikutukset yhteiskunnan tasolla laajemmin ovat arvioitavissa vasta vuosien kuluttua. Kuitenkin erityisesti luovat ja kulttuurialat ovat jo nyt kär-

sineet huomattavasti. Koronakriisi onkin paljastanut rakenteellisia ongelmia kulttuurialojen politiikkatoimissa, joihin tulisi puuttua: kriisi nähdään mahdollisuutena käytäntöjen systemiseen muutokseen, kuten kansalaispalkan käyttöönottoaminen kulttuurityöntekijöiden epävarmassa tilanteessa. (Karttunen ja Mäenpää 2020, 48.) Muutos vaatii tutkimustietoa ja sitä kautta tehtyjä toimenpide-ehdotuksia ennaltaehkäisemään vastaavia alan ahdinkoja tulevaisuudessa. Jakonen ja kumppanit (2020) hahmottelevatkin tulevia tutkimustarpeita koronan jälkeiselle ajalle kysymällä muun muassa, millaisia ovat koronan aiheuttamat pitkäkestoiset vaikutukset toimintaedellytyksiin taiteen ja kulttuurin eri aloilla. Vaikka pitkäjänteinen tutkimus kriisin vaikutuksista ei ole vielä ollut mahdollista, keskeinen kysymys tulevaisuudessa on, miten tiede kykenee vastaamaan nopeatahtiseen tiedonjulkaisun tarpeeseen niin, että tieteen luotettavuus ei kärsi. (Jakonen ym. 2020, 56.)

Tieteellisen tutkimustiedon tuottamisen ohella akateemisen yhteisön on kyettävä tuomaan tutkimustuloksensa suuren yleisön tietoon. Tämä edellyttää hyviä *yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen* (YVV) taitoja eli kykyä keskustella eri yhteiskunnan sidosryhmien, päättäjien ja mediasisäiltöjä tuottavien tahojen kanssa. Julkisesta keskustelusta parhaita esimerkkejä ovat medialausunnot, haastattelut, yleistajuiset julkaisut, luennot ja esitelmät sekä nykyajassa hyvin keskeiseksi muodostunut sosiaalinen media. Fingerroos, Kumpulainen ja Vierimaa pohtivat Jyväskylän yliopiston JYUnity-lehdessä keväällä 2019, että yliopisto on rakentanut suhteita lähinnä liike-elämän suuntaan, eikä tutkimustieto tavoita ruohonjuuritason kansalaistomijoita. Heistä yliopiston tulisi keskittyä aitoon vuorovaikutukseen sidosryhmien kanssa ja etsiä yhteistyökumppaneita julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan aloilta. (Fingerroos, Kumpulainen ja Vierimaa 2019.) Kaksi vuotta kannanoton jälkeen Jyväskylän yliopisto läpäisi hyväksytysti Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) toteuttaman kolmannen kierroksen auditoinnin ensimmäisenä yliopistona Suomessa (Suomen Tietotoimisto 2021). Auditointiraportin mukaan Jyväskylän yliopisto kiinnittää jatkossa tiedeviestintään huomiota vahvistaakseen tutkimustoiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja edellyttää tutkijoilta ja tutkimusryhmiltä aktiivisuutta jakaa ja popularisoida tuloksiaan sekä osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun. Raportissa huomioidaan, että tutkimushenkilöstön tulee kyetä hallitsemaan sosiaalisen median alustojen käyttö sekä käydä aktiivista ja aloitteellista keskustelua eri kanavissa. (Hentilä ym. 2021, 43–44.)

Samaan aikaan, kun tutkijat jalkautuvat popularisoimaan tiedettä sosiaaliseen mediaan, uudeksi ongelmaksi nousevat siellä leviävät valeuutiset, jotka ”rapauttavat tutkimustiedon merkitystä ja vähättelevät asiantuntijoiden osaamista”, huomauttaa Tampereen yliopiston yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen neuvoston puheenjohtaja Antti Lönnqvist (2020). Lönnqvistin mukaan akateemisen yhteisön tehtävä on puolustaa totuutta ja tieteellisen tiedon merkitystä. Vaikka suomalaisten luottamus tieteeseen toimijoita kohtaan on edelleen korkea, pieni tiedekriittinen joukko saattaa saada yhteiskunnassa runsaasti näkyvyyttä (Mauranen ym. 2021, 17). Hyvänä esimerkkinä valeuutisia vastaan taistelusta on Oulun yliopiston tutkijatohtori Pauli Ohukainen, joka piti jo ennen pandemiaa *Tervettä skeptisyyttä* -tiedeblogia ja vaikuttaa edelleen aktiivisesti sosiaalisen median kanavissa (esim. Twitter, Instagram). Kroonisten sairauksien epidemiologiaa tutkiva Ohukainen yrittää vapaa-ajallaan kumota terveyteen liittyvää huuhaatietoa. Hänen mukaansa väärä tieto leviää sosiaalisessa mediassa kuin tarttuva tauti, kun ihminen levittää huuhaata yhteisönsä tykkäämällä ja kommentoimalla. Usein väitteet pohjautuvat yksittäisiin irrallisiin tutkimustuloksiin, graafeihin tai tilastoihin. (Salmi 2021.) Juuri tämän kaltaisten ilmiöiden vuoksi yhteiskunnallinen vuorovaikutus on

ajassamme erittäin tärkeää, sillä tutkimustieto löytyy nykyään helposti internetistä ja kuka tahansa voi lukea ja tulkita tuloksia – ja yleensä joko tahallaan tai tahattomasti väärin. Avoin tieteiden periaatteiden mukaan avoimuus ja yhdenvertainen pääsy tutkittuun tietoon mahdollistavat niin tutkimuksen paremman vaikuttavuuden kuin tasa-arvoisuuden lisääntymisen sekä tiedeyhteisössä että yhteiskunnassa (Avoin tiede 2020, 4), mutta tutkimukseen liittyviä lainalaisuuksia tai tutkimuskentän kokonaisuutta hahmottamatta tulkinnot voivat olla hyvinkin harhaanjohtavia. Tutkimusjulkaisujen ohelle olisi siis hyödyllistä tuottaa yhä enemmän kansantajuisia julkaisuja, jotka olisivat helposti kaikkien saatavilla. Näin tiedon sisäistäminen ei jäisi ei-akateemiselle lukijakunnalle ainoastaan usein vaikeaselkoisten tekstien ja taulukoiden tulkinnan varaan.

Tutkitun tiedon saavutettavuutta arjessa onkin pyritty edistämään esimerkiksi hankkeella ”Tutkitun tiedon teemavuosi 2021”, jonka toteuttajia olivat opetus- ja kulttuuriministeriö, Suomen Akatemia ja Tieteellisen seurain valtuuskunta. Hanke järjesti erilaisia tapahtumia ympäri Suomea pitkin vuotta ja se toimi aktiivisesti eri medioissa. Kohderyhmäksi valittiin erityisesti lapset ja nuoret, mutta tutkittua tietoa on pyritty viemään myös muille kansalaisille, päättäjille ja elinkeinoelämän toimijoille. Hankkeen tekijöitä ja yhteistyökumppaneita ovat olleet lukuisat Suomessa toimivat akateemisia tai tieteellistä tutkimustietoa tuottavat yhteisöt, seurat, korkeakoulut ja rahoittajat sekä useat elinkeinoelämän ja politiikan alan vaikuttajat mukaan lukien eduskunta, Väestöliitto, aluehallintovirasto ja Elinkeinoelämän keskusliitto. (Ks. Tutkitun tiedon teemavuosi 2021.)

Hyvä esimerkki tieteiden popularisoinnista on myös jo aiemmin mainittu Taikusydän-yhteyspiste, joka on onnistunut tavoittamaan hyvin ei-akateemista lukijakuntaa. Taikusydän tekee taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten tutkimusta ymmärrettäväksi poliittisille päättäjille, jotta taidetta ja kulttuuria tuettaisiin jatkossakin julkisin varoin. Lisäksi vuonna 2020 perustettu Kulttuurihyvinvointipooli pyrkii vahvistamaan kulttuurihyvinvoinnin merkitystä osana kokonaisvaltaista hyvinvointia. Kulttuurihyvinvointipooliin kuuluu muun muassa erilaisia taide- ja kulttuurialan järjestöjä sekä mielenterveyden järjestöjä. Pooli tavoittelee kulttuurihyvinvoinnin sisällyttämistä osaksi työelämää, koulutusta, ennaltaehkäiseviä palveluja, hoitoa ja kuntoutusta. (Ks. Kulttuurihyvinvointipooli 2022.) Taiteen ja kulttuurin hyvinvointitutkimuksen saralla erilaisten toimijoiden yhteistyö vaikuttaa lupaavalta.

Keski-Suomessa toimii Keski-Suomen hyvinvoinnin osaamiskeskittymä KEHO, joka koostuu yhteen alueen sairaanhoitopiirin, korkeakoulut ja toisen asteen koulutuskuntayhtymän sekä erilaisia yhdistyksiä ja tutkimuskeskuksia, kuten muun muassa Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU:n ja Keski-Suomen liiton. (Keho 2021; ks. myös Fadjukoff tässä julkaisussa). KEHO on ideoimassa monialaista asiantuntijuutta yhdistävää toimintamallia *Casa Salutista* – hyvinvoinnin taloa, jossa kliininen toiminta, tutkimus ja kehittäminen toimitsevat yhdessä, mikä tehostaisi toimintamalleja ja hoitomenetelmiä sekä sitä kautta alentaisi hoidon kokonaiskustannuksia (”Hyvinvoinnin talo Casa Saluti” 2021). Taiteen ja kulttuurin sisällyttäminen osaksi toimintamallia antaisi signaalin päättäjille, kuinka kliininen tutkimus ja toiminta sekä taide ja kulttuuri voivat yhdessä toisiaan tukien edistää ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Yhteistyössä rakennetuilla tutkimusasetelmilla saataisiin sekä määrällistä että laadullista dataa esimerkiksi siitä, millaisia vaikutuksia sairaalamuusikon vierailuilla on vuodeosastopotilaiden mielialaan tai miten tanssia voidaan hyödyntää fysioterapeuttisessa kuntoutuksessa. Samalla eri oppilaitosten opiskelijat voisivat toteuttaa monialaisia harjoitteluja sairaalaympäristössä saaden asiantuntevaa ohjausta. Näen valtavan potentiaalin esimerkiksi

hoitoalan ja musiikin alan opiskelijoiden ja oppilaitosten yhteistyössä, jolloin kummankin alan opiskelijat oppisivat toisiltaan. Hoitoalalle suuntautuvat oppisivat hyödyntämään musiikkia työssään ja muusikot pääsisivät tutustumaan sosiaali- ja terveysalan kentille ja ymmärtämään sairaalaa toimintaympäristönä ilman, että heidän pitää käydä esimerkiksi sairaala- tai hoivamusiikon erikoistumiskoulutus¹.

Lopuksi

Vaikka taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on jo runsaasti näyttöä, sen vaikuttavuudesta käytävä keskustelu kohdistuu yleensä siihen, kuka määrittelee hyvinvoinnin, millaiseksi se määritellään ja miten sitä voidaan mitata. Keskusteluun kytkeytyvän ongelman ydin saattaa piillä siinä, että taidetoiminnan vaikutuksia on vaikea ennustaa ja mitata. Tämän lisäksi taide-toiminnan vaikutukset voivat olla epäsuoria (Ansio ym. 2017, 2) ja toimintaan osallistuminen voidaan kokea omaa kuntoutumista edistävänä myös silloin, kun sille ei ole määritelty terapeuttisia tavoitteita (Laitinen 2017a, 91).

Suomessa kulttuurireseptin laajempi käyttöönotto ja kulttuuritoimijoiden palkkaus sosiaali- ja terveydenhuollon ympäristöissä vaativat edelleen eri tieteenalojen välillä sekä ymmärrystä erilaisista näkökulmista hyvinvointiin että ymmärrystä taiteen ja kulttuurin vaikuttavuudesta. Tarvitaan tutkimustietoa, rakenteita, hankkeita ja koulutusta siitä, että ”taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia” -ajattelutapa ja toimintatavat jalkautuvat myös sellaisille aloille, joissa sitä vierastetaan (vrt. Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 48–49). Samalla taidetoiminnan kohdentaminen uudennaisille yleisölle haastaa rahoittajat pohtimaan, kenelle esimerkiksi sosiaali- ja terveyssektorilla toimivien yhteisötaiteilijoiden rahoitus kuuluu (Rosenlöf 2016, 7), tai voisiko kulttuuri- ja taidetoiminnasta saada Kela-korvausta ja jos, niin minkälaisilla ehdoilla.

Ylipäänsä kulttuurin ja taiteen arvostus voisi lisääntyä, jos niihin liittyvää tutkimusta tehtäisiin entistä monipuolisemmin ja monenlaisilla tulokulmilla ja jos tätä tutkimustietoa saataisiin popularisoitua ja käännettyä helposti vertailtavaan muotoon. Koska yhteiskunnallinen vuorovaikutus on tärkeä osa etenkin kulttuurihyvinvoinnin tutkimusta, olisi tärkeää, että akateemiset taustatahot huomioisivat YVV:n kentillä tehdyt panostukset tutkijan rahoituksessa ja työajassa. Mitkä meriitit tutkija voi kirjata ansioluettelonsa niin, että ne huomioidaan merkittävänä? Voisiko sosiaalisessa mediassa tai blogissa julkaistun tutkimusta avaavan videon tekemiseen käytettyä aikaa laskea työajaksi? On pohdittava, millaisia muutoksia akateemisen maailman rakenteissa tarvitaan, että tiedon jalkauttaminen ruohonjuuritasolle nähtäisiin akateemisesti merkittävänä.

Koronatilanne näyttää hellittävän, mutta siitä toipuessamme on pohdittava, olisiko jatkossa vastaavissa kriisitilanteissa mahdollista ylläpitää taide- ja kulttuuritoimintaa monipuolisemmin kuin mitä pandemian aikana sitä on hyödynnetty. Jää nähtäväksi, kuinka kauaskantoiset vaikutukset mielenterveytemme sosiaalisella eristytymisellä ja rajoituksilla on (vrt. Hautala 2021). Kulttuurcocktail Live -ohjelman haastattelussa taidehistorian professori Anita Seppä (2021) muistuttaa, että koronapandemia ei ole ainoa aikamme kriisi: ilmastonmuutos on saanut aikaan poikkeuksellisen murrostillan. Seppä antaa esimerkiksi itäisen Välimeren alueen

1. Hoivamusiikki on hoivaa musiikin keinoin. Esimerkiksi hoivamusiikon työkuvaan kuuluvat musiikillisen toiminnan ohella toisen tarpeen huomioiminen, tunnettyö, kohtaamiset, katseet ja kosketukset. (Ks. Koivisto ja Lilja-Viherlampi 2019, 16–17.)

korkeakulttuurin tuhoutumisen noin 1100 eaa., jolloin syynä oli silloisen ilmastoon muutos, mikä ajoi liikkeelle ihmismassoja. Sepän arvio on, että olemme nyt tilanteessa, joka saattaa enteillä länsimaisen korkeakulttuurin alasajoa, mikäli miljardit ihmiset lähtevät liikkeelle ja yhteisöjen rakenteet menevät uusiksi. (Seppä 2021.)

Anita Sepän ehdottama uhkakuva tuntuu utopistiselta. Samalla on muistettava, että koronapandemia on kytköksissä ilmasto- ja ympäristökriisiin. Olemme myös varsin tietoisia Ukrainassa tapahtuvasta sotatilanteesta ja sen vaikutuksista yhteiskuntaamme ja sen toimintoihin. Suomalaisen Tiedeakatemian kannanotossa (Mauranen ym. 2021) huomioidaan, että eri vaiheissa kriisiä tarvitaan tutkimusta ja tietoa eri tieteenaloilta sekä vahvaa yhteistyötä niin tutkimusalojen kuin päätöksentekijöiden ja valtioiden kesken: ”tutkittu tieto, vuorovaikutteinen viestintä, yhteiskunnallinen herkkyyks, kasvatus, koulutus, liikunta ja taide muodostavat kriisinkestävyyden edellytykset”. Kriisitilanteissa on siis huolehdittava, että materiaalisen huoltovarmuuden ohella säilytetään henkinen hyvinvointi, jota voidaan pitää yllä huolehtimalla yhteisöistä ja yksilöistä. (Mauranen ym. 2021, 14.) Juuri kriisien keskellä tarvitsemme taidetta, tiedettä ja vuorovaikutusta.

Lähteet

- Aholainen, Mari, Saara Jäntti, Annika Tammela ja Jani Tanskanen. 2021. ”Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen.” *Lääkärilehti* 76 (9): 564–568. <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/miten-taide-vaikuttaa-kulttuurisia-nakokulmia-hyvinvointiin-ja-terveyteen/>
- Ansio, Heli, Pia Houni, Piia Seppälä ja Jarno Turunen. 2017. Taide vahvistaa työhyvinvointia. ArtsEqual policy brief 3/2017. Helsinki: Taideyliopisto. <https://www.artsequal.fi/-/toimenpidesuositus-taide-tukee-tyontekijoiden-terveytta-ja-hyvinvointia/1.6>
- Aura, Vappu. 2020. ”Paljonko Spotifysta tienaa? Näin kertyvät musiikin korvaukset digikanavista.” Julkaistu 4.9.2020. <https://www.teosto.fi/teostory/paljonko-spotifysta-tienaa-nain-kertyvat-musiikin-korvaukset-digikanavista/>
- Avoimien tieteiden ja tutkimuksen julistus 2020–2025”. 2. painos. Vastuullisen tieteen julkaisusarja 1:2020. Avoimien tieteen koordinaatio. TJNK & TSV: Helsinki.
- Bungay, Hilary ja Stephen Clift. 2010. ”Arts on Prescription: A review of practice in the UK.” *Perspectives in public health*, 130 (6): 277–281. <https://doi.org/10.1177/1757913910384050>
- Erkkilä, Jaakko ja Mari Tervaniemi. 2012. ”Musiikkiterapia masennuksen hoidossa.” *Suomen Lääkärilehti*, 67 (21): 1656–61.
- Fancourt, Daisy ja Saoirse Finn. 2019. *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>
- Fingerroos, Outi, Kaisu Kumpulainen ja Vierimaa, Sanna. 2019. ”YVV – yllättävän vanhoja vuorovaikutusvisioita.” *Tiedeblogi JYUnity*. Julkaistu 24.9.2019. <https://jyunity.fi/ajattelijat/yvv-yllattavan-vanhoja-vuorovaikutusvisioita/>
- Grácio, Rita. 2020. ”Museums working with older people in times of pandemic.” *Working with older people* 24 (4): 313–319. <https://doi.org/10.1108/WWOP-08-2020-0040>

- Hautala, Arja. 2021. ”Koronapandemia vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin ja mielenterveyteen vielä pitkään”. Tampereen ammattikorkeakoulu. Julkaistu 7.4.2021. <https://www.tuni.fi/fi/ajankohtaista/koronapandemia-vaikuttaa-ihmisten-hyvinvointiin-ja-mielenterveyteen-viela-pitkaan>
- Hentilä Helka-Liisa, Kimmo Levä, Max Liikka, Auli Toom, Mira Huusko ja Mirella Norblad. 2021. ”Jyväskylän yliopiston auditointi.” Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Karvin julkaisu 2:2021. ISBN 978-952-206-626-8 <https://auditoinnit.karvi.fi/luvut/tiivistelma-8/>
- Houni, Pia, Isto Turpeinen ja Vuolasto Johanna. 2020. *TAIDETTA! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus (TAIKE).
- Huhtinen-Hildén, Laura. 2020. ”Luova mieli matkaseurana. Luovuudesta hyvinvointia muutoksissa.” Teoksessa *Hyvinvointi ja terveys poikkeusoloissa*. Ammattikorkeakoulun julkaisuja. TAITO-sarja, toimittajat Minna Elomaa-Krapu, Aino Vuorijärvi ja Riikka Wallin, 55–63. Metropolia Ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-328-263-6>
- Huhtinen-Hildén, Laura. 2021. Kulttuurihyvinvoinnin palapeliä kokoamassa. *Musiikki* 52(4), 98–103. DOI: 10.51816/musiikki.113254
- ”Hyvinvoinnin talo Casa Salutis”. 2021. Keski-Suomen hyvinvoinnin osaamiskeskittymä KEHO. Viitattu 29.4.2021. <https://kehofinland.fi/fi/monialaiset-aloitteet>
- Häyrynen, Simo, toim. 2005. *Kulttuurin arviointi ja vaikutusten väylät*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.
- Jakonen, Olli, Mervi Luonila, Vappu Renko ja Anna Kanerva. 2020. ”Katsaus koronan vaikutuksista taiteen ja kulttuurin alojen toimintaedellytyksiin ja kulttuuripolitiikkaan Suomessa”. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja* 5(1), 50–59. <https://doi.org/10.17409/kpt.100430>
- Jeannotte, M. Sharon. 2021. ”When the gigs are gone: Valuing arts, culture and media in the COVID-19 pandemic.” *Social Sciences and Humanities Open* 3 (1): 100097. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2020.100097>
- Jensen, Anita ja Wenche Torrisen. 2020. ”Arts & Health in the Time of Corona.” *Nordic Journal of Arts, Culture & Health* 2 (1): 5–7. https://www.idunn.no/nordic_journal_of_arts_culture_and_health/2020/01/arts_health_in_the_time_of_corona
- Jensen, Anita, Theodore Stickley, Wenche Torrisen ja Stigmar Kjerstin. 2017. ”Arts on prescription in Scandinavia: a review of current practice and future possibilities.” *Perspectives in Public Health* 137 (5): 268–274. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1757913916676853>
- Jensen, Anita, Wenche Torrisen ja Theodore Stickley. 2020. ”Arts and public mental health: exemplars for Scandinavia.” *Public Health Panorama* 6 (1): 193–200. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10094288/1/WHO.pdf>
- Karttunen, Sari ja Marjo Mäenpää. 2020. Koronakriisi kärjistää kulttuuritalouden rakenteellista epävakautta ja epätasa-arvoa.” *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja* 5(1), 46–49. <https://doi.org/10.17409/kpt.100449>
- KEHO. 2021. ”Toimijat”. Viitattu 29.4.2021. <https://kehofinland.fi/fi/toimijat>
- Kela, Anssi. 2021. ”Työskentelen alalla, jonka toiminta koronamaailmassa suljettiin ensimmäisenä, ja todennäköisesti tullaan avaamaan viimeisenä.” *Facebook-kannanotto*. Julkaistu 26.2.2021. <https://www.facebook.com/kelastinen/posts/276536417167468>

- "Kimmoke-ranneke." 2021. Turku.fi, luettu 1.3.2021. <https://www.turku.fi/kulttuuri-ja-lii-kunta/kimmoke-ranneke>
- Koivisto, Taru-Anneli ja Liisa-Maria Lilja-Viherlampi. 2019. "Sairaala- ja hoivamusiikkityön käsitteistöä ja taitoperustaa jäsentämässä". Teoksessa *Musiikkihyvinvointia! Musiikkityö sairaala- ja hoivaympäristöissä*. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 120, toimittaja Liisa-Maria Lilja-Viherlampi, 9–42. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167125.pdf>
- Kulttuurihyvinvointi hallitusohjelmaan. 2019. "Taide ja kulttuuri käyttöön hyvinvoinnin edistämiseksi". Taikusydämen kannanotto Suomen hallitusohjelmaan 2019–2023. https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/02/taikusydan_kulttuurihyvinvointi_hallitusohjelmaan-002.pdf
- Kulttuurihyvinvointipooli. 2022. "Kulttuurihyvinvointipooli vahvistaa kulttuurin, taiteen ja luovuuden merkitystä osana kokonaisvaltaista hyvinvointia." <https://www.kulttuurihyvinvointipooli.fi/info/>
- Kuntaliitto. 2020. "Kuinka kunta voi tukea ja tuottaa taidetta ja kulttuuri myös korona-aikana?" Julkaistu 16.4.2020. <https://www.kuntaliitto.fi/opetus-ja-kulttuuri/kuinka-kunta-voi-tukea-ja-tuottaa-taidetta-ja-kulttuuria-myo-korona-aikana>
- Laitinen, Liisa. 2017a. "Taide, taiteellinen toiminta ja mielenferveys." Teoksessa *Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen*. Kokos-julkaisusarja 1/2017, toimittajat Kai Lehikoinen ja Elise Vanhanen, 85–98. Taideyliopisto. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4
- Laitinen, Liisa. 2017b. *Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua*. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>
- Lee, Sophie, Desmond O'Neill ja Hilary Moss. 2020. "Promoting well-being among people with early-stage dementia and their family carers through community-based group singing: a phenomenological study." *Arts & Health* 14 (1), 85–101. <https://doi.org/10.1080/17533015.2020.1839776>
- Lehikoinen, Kai ja Elise Vanhanen. 2017. "Johdanto." Teoksessa *Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen*. Kokos-julkaisusarja 1/2017, toimittajat Kai Lehikoinen ja Elise Vanhanen, 7–28. Taideyliopisto.
- Liikanen, Hanna-Liisa. 2010. *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. Opetusministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75612/OPM1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria ja Anna-Mari Rosenlöf. 2019. "Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi." Teoksessa *Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taitelijan rooliin yhteisöissä*. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256, toimittaja Ilona Tanskanen, 20–39. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167170.pdf>
- Lymi, Tiina. 2021. Haastattelu ohjelmassa Kulttuurcocktail Live: Taide kriisien kourissa. *Yle Areena*. Julkaistu 27.1.2021. <https://areena.yle.fi/1-50700610>
- Lönnqvist, Antti. 2020. "Kolumni: Yhteiskunnallinen vuorovaikutus on tärkeä työkalu kestävämmän maailman rakentamiseksi." *Unit. Tampereen korkeakoulu-yhteisön lehti*, 21.10.2020. <https://www.tuni.fi/unit-magazine/artikkelit/kolumni-yhteiskunnallisen-vuorovaikutus-tarkea-tyokalu-kestavamman-maailman>

- Mauranen Anna, Eva-Mari Aro, Riitta Hari, Sirpa Jalkanen, ... ja Kirsi Tirri. 2021. *Taipuu vaan ei taitu – Koronapandemiasta Suomen kriisinkestävyyden vahvistamiseen. Suomalaisen Tiedeakatemia koolle kutsuman itsenäisen asiantuntijaryhmän kannanotto*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia. http://www.acadsci.fi/tiedostot/www_Taipuu_vaan_ei_taitu_Suomalainen_Tiedeakatemia_kannanotto_2021.pdf
- Nalbantoglu, Minna. 2021. ”Hallituksen yhdessä sopimien leikkausten perumiselle kritiikkiä hallituksen sisältäkin: ”Uskottavuutenne horjuu”.” *Helsingin Sanomat*, 14.10.2021. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008332683.html>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. ”Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025”. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79811/okm20.pdf>
- Opetusministeriö. 2009. *Kulttuuri – tulevaisuuden voima. Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus-selontekoa varten*. Opetusministeriön julkaisuja 2009:58. Helsinki: Opetusministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75630/OPM58.pdf>
- Presshopper. 2021. ”Tapahtuma-alan ihmiset kertovat hädästä.” Tiedotus- ja mediapalvelu Presshopper. Julkaistu 16.3.2021. <http://www.presshopper.fi/2021/03/16/tapahtuma-alan-ihmiset-kertovat-hadasta/>
- Pyykkönen, Miikka. 2020. ”Jakso 15: Kulttuuriala koronan aikaan: haastattelussa kulttuuripolitiikan professori Miikka Pyykkönen”. Podcastissa: *KUMUsta kuuluu!*, toimittaja Jukka Jouhki. <https://www.jyu.fi/hyt/fi/laitokset/hela/opiskelu/oppiaineet/kumu/podcast/tekstitykset/kulttuuriala-koronan-aikaan-haastattelussa-kulttuuripolitiikan-professori-miikka-pyykkonen>
- Raatikainen, Eija, Katja Ihämäki ja Jyrki Konkka. 2020. ”Hyvän elämän ja hyvinvoinnin sosiaaliset edellytykset poikkeusoloissa”. Teoksessa *Hyvinvointi ja terveys poikkeusoloissa*. Ammattikorkeakoulun julkaisuja. TAITO-sarja, toimittajat Minna Elomaa-Krapu, Aino Vuorijärvi ja Riikka Wallin, 17–29. Metropolia Ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-328-263-6>
- Ristimäki, Liisi ja Ella Samppala. 2017. ”Vertailussa Kimmoke-ranneke, Aktiivipassi ja Kaikukortti.” *Taikusydän*. Julkaistu 31.7.2017. <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/vertailussa-kimmoke-ranneke-aktiivipassi-ja-kaikukortti/>
- Rosenlöf, Anna-Mari. 2019. ”Tavallista arkea – kulttuurihyvinvointi Suomessa vuonna 2030.” *Taidetutka.fi*. Julkaistu 23.6.2019. <http://taidetutka.fi/2019/tavallista-arkea-kulttuurihyvinvointi-suomessa-vuonna-2030/>
- Ruusuvirta, Minna, Emmi Lahtinen, Kaija Rensujeff ja Ari Kurlin Niiniaho. 2021. *Taiteen ja kulttuurin barometri 2020. Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa*. Cuporen verkkojulkaisuja 67. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus.
- Salmi, Susanne. 2021. ”Huuhaata vastaan. Väärä tieto leviää sosiaalisessa mediassa kuin tarttuva tauti, sanoo tutkija ja tiedebloggaaja Pauli Ohukainen. Hän ymmärtää, mikä huuhaassa vetoaa.” *Helsingin Sanomat*, 12.2.2021. <https://www.hs.fi/elama/art-2000007809573.html>
- Saveljeff, Anne. 2020. ”Pääkirjoitus: Taiteella ja kulttuurilla voi olla merkittävä rooli koronan jälkihoidossa.” *Verkkolehti Meteli*, 7.4.2020. <https://www.teme.fi/fi/meteli/paakirjoitus-taiteella-ja-kulttuurilla-voi-olla-merkittava-rooli-koronan-jalkihoidossa/>

- Seppä, Anita. 2021. "Haastattelu ohjelmassa Kulttuurcocktail Live: Taide kriisien kourissa." *Yle Areena*, video, 27.1.2021. <https://areena.yle.fi/1-50700610>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. "Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti." *Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita* 2015:17. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70355/URN_ISBN_978-952-00-3578-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Suomen Kulttuurirahasto. 2015. "Rahan kosketus. Miten taidetta Suomessa rahoitetaan?" Suomen Kulttuurirahasto. <https://skr.fi/serve/rahan-kosketus>
- Suomen Tietotoimisto. 2021. "Jyväskylän yliopisto läpäisi ensimmäisenä yliopistona kolmannen kierroksen auditoinnin – yliopisto panostaa opiskelijoihin ja hyvinvointiin." Tiedote, julkaistu 25.2.2021. Suomen Tietotoimiston Viestintäpalvelut Oy. <https://www.stinfo.fi/tiedote/jyvaskylan-yliopisto-lapaisi-ensimmaisena-yliopistona-kolmannen-kierroksen-auditoinnin-yliopisto-panostaa-opiskelijoihin-ja-hyvinvointiin?publish=erId=69817172&releaseId=69901999>
- Särkämö, Teppo ja Aleksi J. Sihvonen. 2018. "Golden oldies and silver brains: Deficits, preservation, learning, and rehabilitation effects of music in ageing-related neurological disorders." *Cortex* (109): 104–123.
- Särkämö, Teppo ja Minna Huotilainen. 2012. "Musikkoa aivoille läpi elämän." *Lääkärilehti* 67 (17): 1334–39.
- Taikusydän. 2022a. "Taikusydän kokoa, kytkee ja koordinoi!" Päivitetty 15.9.2022. <https://taikusydän.turkuamk.fi/info/taikusydän/>
- Taikusydän. 2022b. "Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia." Päivitetty 18.10.2022. <https://taikusydän.turkuamk.fi/info/taiteesta-hyvinvointia/>
- Tammela, Annika. 2022. *Kansakoululaisen lauluaarteisto. Jälleenrakennusajalta tutut laulut ikäihmisten laulukokemuksissa ja muistoissa*. JYU Dissertations 481. Jyväskylän yliopisto.
- Turku 2011 -säätio. 2011. "Kulttuuri tekee hyvää." Turku 2011 -hyvinvointiohjelma 2008–2012. https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/turku_2011_hyvinvointiohjelma_fi_0.pdf
- Tutkitun tiedon teemavuosi. 2021. "Mikä on Tutkitun tiedon teemavuosi?" Luettu 10.3.2021. <https://tutkittutieto.fi/mika-on-tutkitun-tiedon-teemavuosi/>
- Valtioneuvosto. 2021a. *Koronapandemian vaikutuksia kulttuurialalla 2020–2021: Raportti kyselyn vastauksista*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:26. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-654-9>
- Valtioneuvosto. 2021b. *Hallitus linjasi tukipaketista kulttuuriin, taiteeseen, liikuntaan ja tapahtuma-alalle*. Julkaistu 21.4.2021. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-linjasi-tukipaketista-kulttuuriin-taiteeseen-liikuntaan-ja-tapahtuma-alalle>
- Weckström, Kaisa. 2020. *Korona pisti kulttuuri- ja viihdetoiminnan polvilleen*. Tilastokeskus. 18.12.2020. <http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/korona-pisti-kulttuuri-ja-viihdetoiminnan-polvilleen/>
- WHO EB148/20. 2021. "Mental health preparedness and response for the covid-19 pandemic. Report by the Director-General." *World Health Organization. Executive Board 148th session. Provisional agenda item 14.3*. Julkaistu 8.1.2021. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/EB148/B148_20-en.pdf